СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

# ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

*Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България*

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2020

**ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ**

Доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Доц. д-р Тодор Кръстевич – Зам. ректор „Научноизследователска и проектна дейност“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

**ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ**

Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

**РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ**

**Председател:**
Проф. д-р Атанас Атанасов
**Членове:**
Проф. д-р Поля Ангелова
Проф. д-р Маргарита Богданова
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки

**НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ**
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Любка Илиева

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

**ISBN 978-954-23-1815-6**

## СЪДЪРЖАНИЕ

### ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

Напълно автоматизирания луксозен комунизъм – опит за подмяна на идеологията с технология
**Проф. д.н. Борислав Борисов, докт. Дмитрий Лем .....7**

Бюджетно осигуряване на националната сигурност – състояние и тенденции за периода 2010 – 2019 г.
**Проф. д-р Андрей Захариев, ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Русалин Русалинов.....18**

За информационното общество в България – 30 години след началото на промените
**Проф. д-р Йордан Василев .....27**

Човешките ресурси в здравеопазването (2009-2019 г.)
**Доц. д-р Анастасия Марчева, гл. ас. Милена Владимирова.....35**

Реформата в българското данъчно облагане и икономиката в сянка
**Доц. д-р Валентин Милинов .....43**

Надзор върху застрахователната дейност в България в контекста на защитата на интересите на застрахованите
**Доц. д-р Венцислав Василев .....51**

Българската икономика преди и след 30 години: източници на растежа
**Доц. д-р Вера Пиримова .....58**

Глобализацията на съвременната икономика и мястото на България в нея
**Доц. д-р Людмил Несторов .....67**

Осигурително-технически аспекти на взаимовръзката „вход – изход“ през призмата на адекватността и еквивалентността на пенсионноосигурителната система в България
**Доц. д-р Пламен Йорданов, докт. Жанета Ангелова .....76**

Застраховането като възможност за осигуряване на допълнителен доход на хората в надработоспособна възраст
**Доц. д-р Румен Ерусалимов .....84**

Конвергенция на финанси и застраховане в България –
проявления, тенденции, възможности
**Доц. д-р Стоян Проданов.....93**

Анализ на показателите за капиталова адекватност на банките
в България през периода 2007 – 2018 г.
**Гл. ас. д-р Аглика Кънева .....102**

Еволюция на държавния надзор върху застрахователната
дейност в България
**Гл. ас. д-р Анелия Панева .....113**

30 години пазарна икономика в България: ефекти върху заетостта
**Гл. ас. д-р Елка Сярова.....121**

Оценка състоянието на задлъжнялостта в подсектор
„Местно самоуправление“
**Гл. ас. д-р Петко Ангелов, докт. Силвия Заркова.....129**

Развитие и усъвършенстване на институционалната структура
на пазара на труда в България
**Гл. ас. д-р Таня Илиева .....137**

Пъзел с изменчивостта – методология за тестване на БФБ
**Гл. ас. д-р Цвета н Павлов .....144**

Осигуряване в Универсален пенсионен фонд – състояние
и възможности
**Ас. д-р Йордан Йорданов.....153**

Инвестирането във ВЕЦ като важен възобновяем енергиен източник
в България
**Ас. д-р Стефан Станимиров, докт. Мирослав Костадинов.....161**

Мястото на преките чуждестранни инвестиции
в българската икономика
**Ас. Елица Петкова.....168**

Парите – начален и краен стимулатор и ограничител на банковото
външнотърговско посредничество (Финансово-правни аспекти)
**Ас. Игнат Папазов .....177**

Стрес тестовете на българската банкова система в контекста
на регулаторните изисквания на Базел III
**Докт. Беатрис Любенова ..... 184**

Инвестиционните банки и ипотечните облигации
**Докт. Борислав Киров ..... 196**

Презастраховането като инструмент за управление на риска
**Докт. Вахан Бохосян ..... 205**

Отражение на петролните ценови шокове върху световната
икономика
**Докт. Даниел Тунчев ..... 211**

Българският модел на системата „бонус-малус" и поредното
предизвикателство пред застрахователните компании
**Докт. Михаела Монова ..... 220**

Проблеми и предизвикателства пред холдинговите дружества
в България
**Докт. Теодора Цветкова ..... 228**

## СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

Същност и възможности за счетоводно отчитане
на специализираните пенсионни резерви в пенсионноосигурителните
дружества
**Проф. д-р Атанас Атанасов ..... 239**

Съвременната агростатистика в България – началото
**Проф. д-р Поля Ангелова ..... 247**

Стандартизация на счетоводството в предприятията от публичния
сектор в Република България
**Доц. д-р Венцислав Вечев ..... 255**

Значими изменения в счетоводството в резултат на настъпилите
социално-икономически промени през последните 30 години
**Доц. д-р Галина Чиприянова ..... 261**

Структурните промени в българската икономика и влиянието им
върху външната търговия и икономическия растеж
**Доц. д-р Красимира Славева ..... 270**

Първи период в развитието на статистическия анализ
на „Отдалечени наблюдения“ ("OUTLIERS")
**Доц. д-р Любомир Иванов** ..... **281**

Оценка на достъпа до интернет в дейността на предприятията
**Доц. д-р Маргарита Шопова** ..... **288**

Стопански счетоводен анализ на ефективността и финансовата
стабилност на предприятието
**Доц. д-р Марко Тимчев** ..... **296**

Правни аспекти на трансферното ценообразуване при данъчно
облагане в Р България
**Доц. д-р Пенко Димитров** ..... **305**

Дуално или триално обучение по контролни дисциплини във висшето
образование – проблеми и предимства
**Доц. д-р Пепа Стойкова** ..... **313**

Сравнителен анализ на финансирането на висшето образование
в страните от Европейския съюз
**Доц. д-р Пламен Петков** ..... **324**

Предизвикателства пред одиторите в контекста на разширеното
докладване
**Доц. д-р Силвия Костова** ..... **333**

Оценката на риска при извадковото изучаване в одита
**Доц. д-р Стела Касабова** ..... **341**

Развитие на контрола върху акцизите през последните 30 години
**Гл. ас. д-р Жельо Желев** ..... **347**

Мрежов модел за пътуване в България с БДЖ при планиране
на маршрут за пътуване с прикачване
**Гл. ас. д-р Миглена Иванова** ..... **355**

Счетоводната професия в перспектива – умения и компетенции
**Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова** ..... **364**

Оценка на икономическото сближаване между областите в България
**Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов** ..... **371**

Проблеми при прилагането на разширения критерий на Дики-Фулър
**Ас. д-р Евгени Овчинников .....379**

## МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Comparative Analysis of the Competitiveness of the Balkan Countries
**Prof., PhD Lyubcho Varamezov.....387**

Lean Management във висшето образование
**Проф. д-р Маргарита Богданова .....394**

Стратегическият маркетингов мениджмънт – перспектива
за развитие на туристическите бизнес организации в България
**Доц. д-р Ваня Григорова .....403**

Приложение на Big Data анализа за защита на информацията
**Доц. д-р Веселин Попов, доц. д-р Петя Емилова .....411**

Проблемът с текучеството на персонала в българските предприятия
**Доц. д-р Галина Захариева, докт. Дритон Сюлча.....419**

Управление на преживяванията на персонала – фактор
за организационно развитие
**Доц. д-р Ирена Емилова, гл. ас. д-р Милен Динков.....427**

Подобряване на отрасловата свързаност чрез изграждане
на железопътния участък по коридор № 9
**Доц. д-р Камен Петров, докт. Радослав Костев .....436**

Потенциал на индустриалния интернет за нещата за подобряване
на производствените процеси
**Доц. д-р Наталия Маринова .....445**

Професионалното обучение и особености на системата
за професионално образование и обучение
**Доц. д-р Христо Сирашки .....453**

Повишаване качеството на обслужване на клиенти чрез въвеждане
на нови технологии в търговията
**Гл. ас. д-р Венцислава Минкова.....465**

Предимства на гъвкавото управление на проекти и въздействието върху проектния риск
**Гл. ас. д-р Евелина Парашкевова.....473**

Социално-икономически промени - управленски аспекти
**Гл. ас. д-р Елена Йорданова .....481**

Приложение на web 2.0 технологиите за споделяне на научни изследвания, ресурси и резултати
**Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова.....487**

Съвременни предизвикателства пред управлението на регионалното развитие в Република България
**Гл. ас. д-р Методи Иванов.....495**

Маркетингови комуникации на българския бизнес в дигитална среда
**Гл. ас. д-р Мирослава Ценкова .....502**

Местното самоуправление в България – някои основни постановки
**Гл. ас. д-р Юлиян Господинов .....510**

Степен на интегрираност на приоритетите за интелигентна специализация в плановите документи
**Ас. д-р Мариела Стоянова .....518**

Концепция за многостепенно управление: възникване, развитие, перспективи
**Докт. Димитрина Проданова.....524**

Развитие на електронната търговия в България през последните 30 години
**Докт. Михаела Маркова.....533**

## ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

Устойчивост в развитието на туризма в националната бизнес среда
**Проф. д.ик.н. Таня Горчева .....543**

Българската индустрия – тридесет години по-късно
**Проф. д-р Анета Денева.....551**

Подпомагане на доходите на производителите от аграрния сектор
**Доц. д-р Виолета Блажева .....560**

Съвременни измерения на управлението на талантите
**Доц. д-р Искра Пантелеева ..... 566**

Значение на инфраструктурните коридори за регионалното икономическо развитие на България
**Доц. д-р Камен Петров ..... 574**

Изследване на възможностите за развитие на туристическа дестинация „Свищов“
**Доц. д-р Любка Илиева ..... 583**

Градско земеделие – алтернатива или необходимост
**Доц. д-р Марина Николова ..... 592**

Теоретико-приложни аспекти на мърчандайзинга в българската търговска практика
**Доц. д-р Петранка Мидова ..... 603**

Туристическите агенти, резервационните услуги на туроператорите и свързаните с тях дейности в България 30 години след началото на промените
**Доц. д-р Петя Иванова ..... 611**

Изследване необходимостта от придобиване на търговски умения по женско предприемачество
**Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Теодора Филипова ..... 618**

Бизнес среда и предприемаческа дейност на българските пивоварни предприятия
**Доц. д-р Сергей Найденов ..... 626**

Атрибутивно анализиране на асортиментното разнообразие в точките на продажби
**Доц. д-р Симеонка Петрова ..... 634**

Периодът на прехода – 30 години растеж на регионалните дисбаланси
**Доц. д-р Тихомир Личев ..... 642**

Социална работа и социално предприемачество
**Гл. ас. д-р Ваня Ганева ..... 652**

Анализ на сезонността в търговията
**Гл. ас. д-р Венцислав Перков ..... 660**

Разкриване на нефинансова информация от големите български държавни предприятия
**Гл. ас. д-р Емил Николов ..... 667**

Подходи за управление на риска в търговските предприятия
**Гл. ас. д-р Зоя Иванова ..... 676**

Проблеми и предизвикателства пред развитието на туризма в България
**Гл. ас. д-р Любомира Тодорова ..... 684**

Развитие на туристическа дестинация България като част от интернационалния туристически пазар
**Гл. ас. д-р Павлин Павлов ..... 690**

Анализ на предприемаческите нагласи в България
**Ас. д-р Ивайло Костов ..... 698**

Устойчиво развитие на българската индустрия
**Докт. Айтен Сабри ..... 706**

Значение на пътната инфраструктура като фактор за подобряване състоянието на горскостопанските предприятия
**Докт. Руслан Коларов ..... 714**

Анализ на възможни решения за преодоляване на височинните ограничения и ограниченията в газенето през канала море-езеро за по-големи плавателни съдове създавани от Аспарухов мост
**Инж. Дойчин Ников, Красимира Вангелова ..... 722**

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

**ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – 30 ГОДИНИ СЛЕД НАЧАЛОТО НА ПРОМЕНИТЕ**

Свищов, 22 ноември 2019 г.

Сборник с доклади

*Конференцията е посветена на 75 години от създаването на Съюза на учените в България*

**ISBN 978-954-23-1815-6**

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

740

# ЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОСИГУРЯВАНЕ НА ДОПЪЛНИТЕЛЕН ДОХОД НА ХОРАТА В НАДРАБОТОСПОСОБНА ВЪЗРАСТ

**Доц. д-р Румен Ерусалимов**
„Застраховане и социално дело“,
СА „Д. А. Ценов“ – Свищов,
r.erusalimov@uni-svishtov.bg

***Резюме:*** *Бедността е социално явление, което засяга в най-голяма степен хората в надработоспособна възраст. Проблемът се задълбочава при самотно живеещите възрастни лица, които не могат да разчитат на помощ в семейството. Опитът показва, че държавата не е в състояние да осигури, чрез своята социална политика, достоен живот на голяма част от тези хора.*

*Обстоятелството, че голяма част от населението на България живее в собствени жилища, съдържа в себе си огромен потенциал за решаването на редица проблеми на гражданите на страната от така наречената „трета възраст“.*

*Застаряването на населението, ниските доходи на възрастните и големият брой на собствените жилища в България са предпоставки за въвеждане в практиката на особен вид застраховка, чрез която може да се осигури регулярен допълнителен доход на много от тях. Нейният потенциал за развитие е огромен, още повече, че към настоящия момент, нито едно животозастрахователно дружество, работещо на българския застрахователен пазар, не предлага подобен продукт.*

***Ключови думи****: застраховане, рента.*

***JEL****: G22.*

# THE INSURANCE AS A POSSIBILITY OF PROVIDING ADDITIONAL INCOME TO PEOPLE IN ABOVE WORKING AGE

**Assoc. Prof. Rumen Erusalimov**
Department of Insurance and Social Security,
D.A.Tsenov Academy of Economics – Svishtov,
r.erusalimov@uni-svishtov.bg

***Abstract:*** *Poverty is a social phenomenon that most affects people of above working age. The problem is increasing with lonely elderly people who cannot rely on family assistance. The experience shows that the state is not able to ensure, through its social policy, a decent life for many of these people.*

*The fact that a large part of the population of Bulgaria lives in their own homes has enormous potential for solving a number of problems of the country's citizens from the so-called "third age".*

*The aging of population, the low income of the elderly and the large number of their own homes in Bulgaria are prerequisites for introducing into practice a special type of insurance, which can help ensure a regular extra income for many of them. Its potential for development is enormous, because at the moment, no life insurance company operating on the Bulgarian insurance market offers such a product.*

***Key words**: insurance, rent.*

***JEL**: G22.*

## Въведение

През последните 30 години, националната статистика непрекъснато отчита намаление на населението на България. Причините са комплексни, но на фона на това трайно намаление се забелязва увеличение на броя на лицата, които попадат във възрастовата група над 65 години. Съотношението между броя на влизащите и излизащите от работоспособна възраст, така наречения коефициент на демографско заместване, също продължава да намалява. Тези факти и обстоятелства са сериозна предпоставка да се окаже невъзможно държавата да осигури достоен начин на живот на пенсионерите. Затова е необходимо да се потърсят и други начини, свързани с частната инициатива, за подпомагане доходите на най-уязвимата част от нашето общество – хората в надработоспособна възраст.

## 1. Влияние на демографските фактори върху доходите на населението в България

Демографските фактори имат пряко отношение към развитието на икономиката и устойчивостта на социалните системи. Усъвършенстването на медицинските технологии води до увеличаване продължителността на живота. Все повече европейски граждани, в това число и българските, доживяват до по-високи възрасти. Докато средната продължителност на живота за родените през 1935-1939 година е била 51,75 години, то за родените през 2015-2017 година очакваният среден бъдещ живот е 74,8 години. Това е предпоставка за застаряване на населението.

Националният статистически институт ежегодно следи демографското състояние и промени в страната.

*Таблица 1*

*Население на България по възрастови групи за периода 2010 - 2017 година*

| Година | Общо (бр.) | По възрастови групи (бр.) | | |
|---|---|---|---|---|
| | | 0 – 14 г. | 15 – 64 г. | над 65 г. |
| **2010** | **7504868** | 1032440 | 5141057 | 1331371 |
| **2011** | **7327224** | 979956 | 4966189 | 1381079 |
| **2012** | **7284552** | 989989 | 4899092 | 1395471 |
| **2013** | **7245677** | 996144 | 4831866 | 1417667 |
| **2014** | **7202198** | 998196 | 4763673 | 1440329 |
| **2015** | **7153784** | 998206 | 4693792 | 1461786 |
| **2016** | **7101859** | 1001019 | 4628724 | 1472116 |
| **2017** | **7050034** | 1004376 | 4563750 | 1481908 |

**Източник:** НСИ

Изнесените в табл. 1 данни показват, че в България е налице трайно намаление на населението. От 7 504 868 души, през 2010 година, населението в България достига до 7 05 034 души през 2017 година. Официалната статистика отчита намаление за периода с 454 834 лица или с 6,06%. Само по себе си то е значително, но по-тревожното е, че неговата тенденция е постоянна във времето.

*Таблица 2*

*Промяна на население на България по възрастови групи за периода 2010 - 2017 година*

| Период | Общо (%) | По възрастови групи (%) | | |
|---|---|---|---|---|
| | | 0 – 14 г. | 15 – 64 г. | над 65 г. |
| **2010-2017 г.** | **- 6,06** | -2,72 | -11,23 | +11,31 |

**Източник:** Изчисления на автора

Още по-тревожен е фактът, че на фона на общото намаление на българското население и това на лицата във възрастовите групи от 0-14 години и от 15-65 години, групата на хората над 65 годишна възраст отбелязва чувствително увеличение с 11,31%. Числата поместени в таблица 2 ясно показват очерталата се тенденция към застаряване на

населението в България. За съжаление данните сочат, че този процес ще се задълбочава и в близкото бъдеще.

Коефициентът на демографско заместване показва съотношението между броя на лицата, влизащи в работоспособна възраст (15-19 годишните) и броя на онези, излизащи от работоспособна възраст (60-64 годишните). Изчисленията представени в табл.3 сочат, че коефициентът на демографско заместване трайно заема стойности под 1,00. Това означава, че броя на лицата влизащи в трудоспособна възраст е по-малък от този излизащи от нея.

*Таблица 3*

*Коефициент на демографско заместване за периода 2010 - 2017 година*

| Година | Лица на възраст 15-19 г. | Лица на възраст 60-64 г. | Коефициент на демографско заместване |
|---|---|---|---|
| **2010** | 385512 | 523863 | 0,736 |
| **2011** | 358043 | 528972 | 0,677 |
| **2012** | 335811 | 524797 | 0,640 |
| **2013** | 318714 | 518051 | 0,615 |
| **2014** | 313313 | 506367 | 0,619 |
| **2015** | 313051 | 493132 | 0,635 |
| **2016** | 309596 | 493306 | 0,628 |
| **2017** | 313032 | 487548 | 0,642 |

**Източник:** Изчисления на автора

През разглеждания период се наблюдава трайна тенденция към повишаване на общия доход на лице от домакинството. Интерес, с оглед целта на изследването, обаче, представлява структурата на общия доход, който се пада средно на лицата от домакинствата.

Основен приходоизточник на домакинствата за целия разглеждан период е работната заплата. Тя формира 50-55% от доходите на населението. Данните, изнесени в таблица 4 показват също, че на второ място се нареждат пенсиите. Разликата между дела на пенсиите и дела на другите социални трансфери е значителна. Причината за това е големия брой възрастни и постоянното застаряване на населението, коментирано по-горе. Факт е обаче, че делът на пенсиите в структурата на доходите на населението през разглеждания период (2010-2017 година) намалява. Докато през 2010 година те са формирали 30,9 % от доходите на лицата, то през 2017 година този дял е 26,5%. На фона на

структурните промени и увеличаване на хората на възраст 65 и повече години, намалението на този дял говори за продължаващо обедняване на хората в надработоспособна възраст.

*Таблица 4*

*Структура на общия доход на лице от домакинство за периода 2010 - 2017 година*

| Години / Компоненти | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | 2016 | 2017 |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Работна заплата** | 50,9 | 51,8 | 52,7 | 53,1 | 54,2 | 55,0 | 54,3 | 54,4 |
| **Извън работна заплата** | 2,1 | 1,3 | 2,5 | 3,8 | 3,5 | 3,2 | 2,9 | 2,3 |
| **От самостоятелна заетост** | 6,3 | 7,6 | 7,6 | 6,8 | 7,5 | 7,2 | 6,2 | 6,7 |
| **От собственост** | 0,8 | 0,7 | 0,9 | 1,1 | 0,8 | 0,5 | 0,7 | 0,9 |
| **Пенсии** | 30,9 | 30,1 | 26,7 | 25,5 | 25,8 | 26,0 | 27,7 | 26,5 |
| **Обезщетения за безработни** | 0,6 | 0,7 | 0,7 | 0,7 | 0,5 | 0,4 | 0,4 | 0,4 |
| **Семейни добавки за деца** | 0,9 | 0,8 | 0,8 | 0,7 | 0,9 | 0,9 | 0,8 | 0,7 |
| **Други обезщетения и помощи** | 1,8 | 1,7 | 1,9 | 1,6 | 2,3 | 2,1 | 2,3 | 2,3 |
| **Регулярни трансфери от други домакинства** | 0,9 | 1,0 | 1,4 | 1,0 | 1,0 | 1,2 | 1,3 | 1,3 |
| **Приходи от продажба на имущество** | 1,0 | 0,6 | 0,8 | 1,1 | 0,7 | 0,6 | 0,6 | 0,7 |
| **Други приходи** | 3,8 | 3,6 | 4,0 | 4,5 | 2,9 | 2,7 | 2,9 | 3,7 |

**Източник:** НСИ

Всяко хуманно общество има морално задължение към лицата изпаднали в нужда. България е на последно място по почти всички икономически показатели сред страните от Европейския съюз. От друга страна, населението застарява и то с нарастващи темпове. Тези обстоятелства водят до заключението, че както в настоящия момент, така и бъдеще доходите на лицата в надработоспособна възраст ще продължават да бъдат ниски, а ножицата между тях и доходите от трудова дейност ще продължава да се разтваря. Необходимо е да се потърсят и други начини хората от така наречената „трета възраст“ да получат допълнителни доходи и да се възползват от правото си на достоен живот.

Оказва се, че голяма част от населението на България живее в собствени жилища. По данни на Националния статистически институт към 31.12.2017 г. броя на жилищата в страната е 3 951 806 (Национален статистически институт, н.д.). При население, към същия момент от 7 050 034 души, средно едно жилище се обитава от 1,78 лица (Национален статистически институт, н.д.). Това обстоятелство, което не е характерно за гражданите на западноевропейските държави, съдържа в

себе си огромен потенциал за решаването на редица проблеми на хората от „третата възраст“. Парадоксалното в случая е, че много от възрастните лица притежават собствени жилища, понякога в райони, в които цените на недвижимите имоти са сравнително големи, но в същото време техните доходи (най-често формирани само от пенсии) не стигат за покриване на ежедневните им разходи. Затова, в следващото изложение ще бъде разгледан един особен аспект на застрахователната дейност, а именно предлагането на застрахователно покритие срещу придобиване на вещни права върху недвижими имоти и по-конкретно върху жилища.

## 2. Особености на застраховката „Рента срещу жилище“

За разлика от имуществено застраховане, където може да се оцени размера на претърпяната от застрахования щета и на тази база да се определи съответното обезщетение, застрахователите, работещи по застраховане „Живот“ се задължават с плащане на предварително договорена сума и/или суми. Тази характерна особеност на животозастраховането произлиза от невъзможността да се определи застрахователна стойност на човешкия живот.

Принципите, върху които се гради рентното (пенсионното) застраховане не се различават от тези върху които се гради всеки друг вид животозастраховане. Различен е само начинът на плащане на застрахователя. Икономическият смисъл на рентните (пенсионните) застраховки се изразява в задължението на застрахователите да правят периодически повтарящи се плащания. Според Кодекса за застраховането: „С договора за застраховка за изплащане на анюитети (пенсия или рента) застрахователят се задължава да прави пожизнени или срочни периодични плащания срещу заплащането на еднократна или периодична премия“ (Кодекс за застраховането, Обн. ДВ, бр.102/29.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г., посл. изм. и доп. бр. 17/26.02.2019 г., Чл. 439 (1)).

Прехвърлянето на имот (жилище) срещу рента е гражданско правна сделка, която е уредена в Закона за задълженията и договорите, чл. 9. Това обаче не е обект на нашето изследване. От друга страна е възможно договорът за прехвърляне на вещно право върху недвижими имоти срещу отпускане на рента да се сключи „по занятие“, тоест между гражданин и дружество, чиято търговска дейност включва подобен тип сделки. В нашето законодателство този въпрос е уреден в Кодекса за застраховането, според който „Договорите, сключвани по занятие, съдържащи операции за придобиване на вещни права върху недвижими

имоти чрез изплащане на пожизнени или срочни периодични плащания, се уреждат от този кодекс. В случаите по изречение първо прехвърлянето на вещни права се приема за заплащане на застрахователна премия“ (КОДЕКС за застраховането, Обн. ДВ, бр.102/29.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г., посл. изм. и доп. бр. 17/26.02.2019 г., Чл. 439 (2)). Така в България, единствено на животозастрахователите е дадено право да извършват подобна сделка „по занятие“, затова и опитът, който преди години беше направен от дружество без лиценз за дейността застраховане, беше прекратен от държавата още в неговото начало.

В животозастраховането, размерът на застрахователната сума се определя от кандидатите за застраховане. Той е пряко обвързан с техните финансови възможности, а цената на застрахователната услуга, в голяма степен зависи от него. В тарифите на застрахователите, застрахователната премия се определя в процент или в промил от застрахователната сума. Същото важи и при рентното (пенсионното) застраховане. Въз основа на определен от застрахования размер на рентата, застрахователят изчислява застрахователната вноска.

При застраховката „Рента срещу жилище“ обаче, този процес е обърнат. Въз основа цената на жилището, която се възприема като еднократно платена застрахователна премия, застрахователят ще трябва да определи размера на рентата, която ще плаща. Това не представлява особена трудност и в практиката са познати подобни застрахователни тарифи.

Прехвърлянето на вещни права върху жилище, прието от законодателя като еднократно платена застрахователна премия, не носи непосредствени парични постъпления за застрахователя. Животозастраховането е с дългосрочен характер и инкасираните застрахователни вноски се инвестират в различни активи като носят доход. При изграждането на застрахователните тарифи този доход се възприема за лихва, а голяма част от нея се одобрява на застрахованите и то още в момента на сключване на застрахователния договор. Въпросната лихва е прието да се нарича техническа, защото с нея се извършват застрахователно-техническите пресмятания. Очевидно при невъзможността имота да се използва веднага след сключването на застрахователния договор води до проблеми, свързани с определянето размера на техническата лихва. Някои автори дори възприемат това като загуба от лихва, която трябва да бъде калкулирана и с нея да се намали задължението на застрахователя към рентиера (Илиев, 2009, стр. 7-8). От друга страна обаче, цените на жилищата търпят промяна във времето. Особено в годините, в които търговските банки одобряват нисък лихвен процент

по депозитите[1], се забелязва увеличено търсене на недвижими имоти, в това число и жилища, чрез които инвеститорите се стремят да запазят стойността на парите си. Възможно е размерът на техническата лихва да бъде изцяло покрит от поскъпването на жилището, още повече, че през последните години неговия максимално допустим размер е малък.[2]

Липсата на парични постъпления от застрахователни вноски при застраховката „Рента срещу жилище“ води до необходимостта застрахователното дружество да разполага със собствени средства, от които да изплаща рентите. С течение на времето, при реалното придобиване на имота и неговата продажба или отдаване под наем, тези средства ще бъдат компенсирани. При този вид застраховане не е възможно и да се образува „Математически (премиен) резерв“ характерен за дългосрочните животозастрахователни договори. Застраховката обаче, трябва да разполага със запасен фонд, с който да се покриват колебанията на риска във времето. Това също изисква застрахователите да разполагат със свободни средства, с които да попълват въпросния резерв.

**Заключение**

Застаряването на населението, ниските доходи на възрастните хора и големият брой на собствените жилища в България са предпоставки за въвеждане в практиката на застраховката „Рента срещу жилище“. Нейният потенциал за развитие е огромен, още повече, че към настоящия момент нито едно животозастрахователно дружество, работещо на българския застрахователен пазар, не предлага подобна застраховка.

Разработването на нов застрахователен продукт е пряко свързано с изготвянето на застрахователна тарифа, която наред с общите условия по застрахователните договори да бъде одобрена от Комисията за финансов надзор. Този процес е съпроводен от актюерски изчисления, които се базират на информация за развитието на риска, лихвата и разноските на застрахователя. Последното не представлява особена трудност и актюерските екипи на животозастрахователните дружество

[1] От няколко години лихвеният процент по депозитите в търговските банки в България е под 1% годишно.

[2] Към 22.11.2019 г. максимално допустимия технически лихвен процент, определен от Комисията за финансов надзор, е 1,0918%.

могат лесно да се справят при наличието на необходимата им информация.

## ЛИТЕРАТУРА


Ерусалимов, Р., Василев, В. (2019). Икономика на застраховането. Свищов: АИ „Ценов“.

Ерусалимов, Р., Панева, А., Нинова, В. (2016). Лично застраховане. В. Търново: Фабер.

Илиев, Б. (2009). Застраховка „Рента срещу жилище“. //Народностопански архив, 3.

Кодекс за застраховането, Обн. ДВ, бр.102/29.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г., посл. изм. и доп. бр. 17/26.02.2019 г.

Национален статистически институт. Жилища. Изтеглено на 10 04 2019 г. от Национален статистически институт: http://www.nsi.bg/bg/content/3145/%D0%B6%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B0

Национален статистически институт. (н.д.). Население по статистически райони, възраст, местоживеене и пол. Изтеглено на 10 04 2019 г. от Национален статистически институт: http://www.nsi.bg/bg/content/2977/%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BF%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%80%D0%B0%D1%81%